

DÉLIBÁBOS BALATON

▷ SZÖVEG: LEVICZKI ANITA | FÉNYKÉP: MAGYAR FÖLDRAJZI MÚZEUM ARCHÍVUMA, FORTEPAN

Délibábos Hortobágyon. Ismerős kifejezés. Talán még a nótá dalmát is halljuk, bár esetleg megfordul a fejünkben, hogy délibábot igazából még sosem láttunk. Pedig nemcsak a végtelen rónák gémeskutas seholsincs tavai az egyedüli képviselői a légtükrözés e fajtájának. Hőhullámok idején, a felforrósodott aszfalton mindenütt megjelenik előttünk furcsa pocsolások képeiben, melyek rendre felszáradnak, ahogy közeledünk feléjük. A balatoni délibáb pedig szintén egészen gyakori: „Reggel, úgy mondhatnám, hogy mindennapos” – összegezte tapasztalatait Cholnoky Jenő.

Ha kicsivel is beérjük, akár egy pohár vízben is tanulmányozhatjuk a délibáb jelenségét. Emeljünk fel egy vízzel teli üveg poharat úgy, hogy az oldalán át alulról nézhessük a víz felszínét, ami egy ezüstösen csillogó tükörnek fog tűnni. Ha mutatóujjunktat feljebb csúsztatjuk a poháron, hamarosan megpillanthatjuk a „tükörben” is. Mivel ujjunk valódi helye felett látjuk annak tükörképét, ezért „felső állású délibábról” beszélhetünk a minket mostanra már meglehetősen furcsán méregető kollégáknak, kíváncsi családtagoknak. Még azt is megemlíthetjük, hogy az alsó állású délibáb egyébként sokkal gyakoribb.

De ahhoz már meg kellene fordítanunk a vizes poharat.

A tipikus hortobágyi, az aszfaltutas és a Cholnoky által megfigyelt balatoni délibábok – vagy tudományosabb nevükön légtükrözések – mind alsó állásúak, a tárgyak alatt látjuk a tükörképüket. Ilyenkor a meleg, ritkább légréteg van alul, felette pedig egy hűvösebb, sűrűbb réteg húzódik. A légtükrözést az eltérő sűrűségű rétegek határán megtörő, irányváltozásra kényszerülő fény okozza. A rónák és utak esetében a földfelszín melegíti fel a közvetlenül felette lévő levegőt, a Balatonnál pedig a napközben felmelegedett víztömeg tartja langyosan még a reggeli órák-

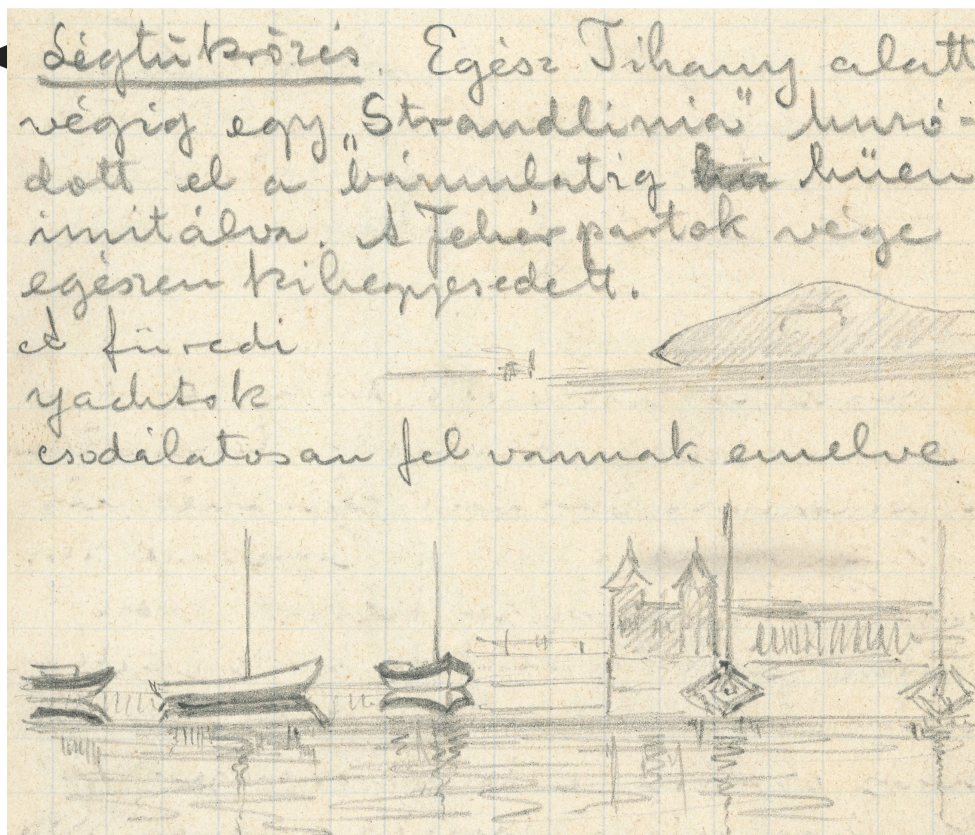
FORTEPAN / LISSÁK TIVADAR, 1943

Tihany Füred felől

A 71-es főút Tihany és Balatonfüred közötti szakaszáról nyíló kilátás a Tihanyi-félsziget keleti, Fehérpartként is emlegetett oldalára

Felemelve

1895. szeptember 7-én Cholnoky Jenő különlegesen erős légtükrözés figyelt meg. Kis noteszébe (terepnaplójába) rajzban is megörökítette a tihanyi Fehérpart kihegyesedését és a saját tükörképükön ringatózó, „csodálatosan felemelt” yachtok, csónakok látványát a füredi fürdőház előtt

A hajdani füredi hidegfürdő

A 90 öltözőkabinos fürdőház 1889-ben nyílt meg. Szomorú módon a második világháború végén az egész megsemmisült, amikor a németek által lőszerraktárnak használt épületnek állítólag hozzáütődött egy elszabadult víziakna

Átfestve

A Balaton színtüneményei című, 1906-os írásában a légtükrözés bemutatásához Cholnoky saját megfigyeléseit használta fel illusztrációként. Terepnaplójának rajza alapján készült vízfestményén a fürdőház és a ladikok második tükörképe is jól kivehető a „gyengéden rengő víztükrön”

Flóderozva

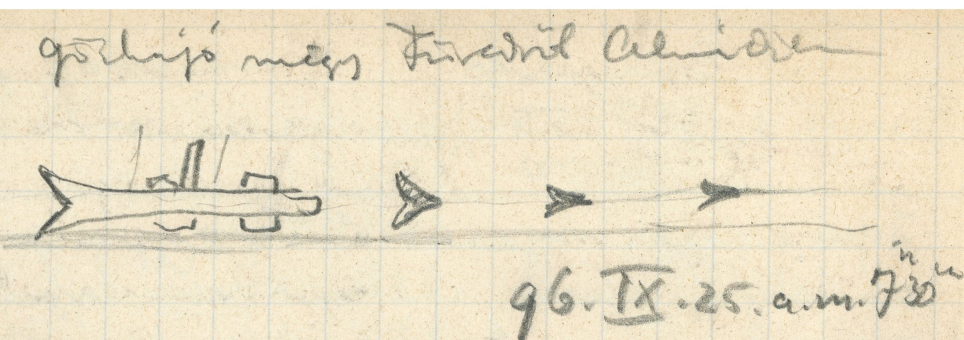
Ezt a vázlatrajzát szintén 1895. szeptember 7-én készítette Cholnoky. Zánka környékének látványát igyekezett megörökíteni, ahogy a megművelt területek ferde sávjai a légtükrözés miatti duplázódástól egészen érdekes, faerezetes mintázatot mutattak. Jobbra Akali templomtornya tűnik fel

A Baross gőzös

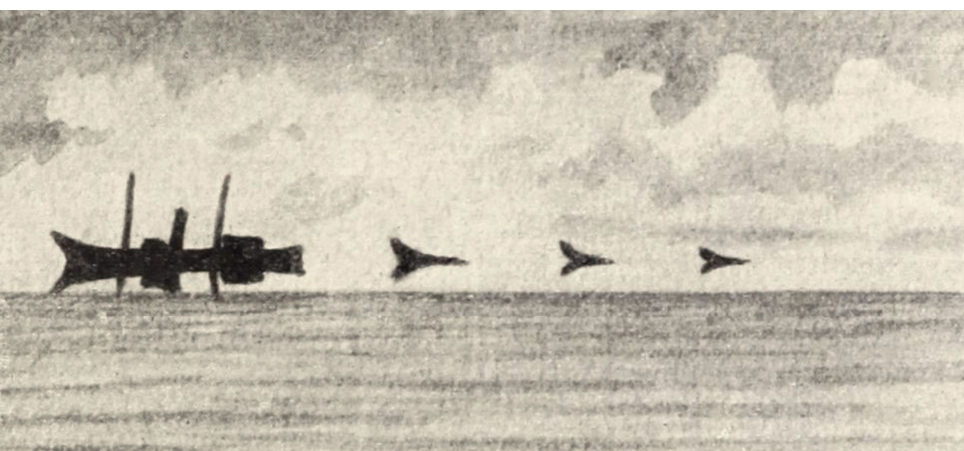
A lapátkerekes gőzöst 1889 nyarán eresztették vízre, eredeti neve Kelén volt. 1891-ben nevezték át Barossra, a dualizmus korának kiemelkedő politikusa, Baross Gábor, a „vaskezű miniszter” után. Balatonalmádiról ment Füredre, majd át Siófokra, ezután visszatért Füredre és újra Almádiba. A Balatont fél óra alatt szelte át

ban is az alsó légréteget. A koránkelő nyaralóknak ezért van jó esélyük délibábot megfigyelni. De az utószезonra érkezők is nagyobb szerencsével láthatják, hiszen „szep-temberben legélesebb a különbség a víz és levegő hőmérséklete között” – magyarázza Cholnoky *A Balaton színtüneményei* című írásában.

Megy a gőzös

Cholnoky Jenő 1896. szeptember 25-én, reggel fél nyolckor készült vázlatos rajza a Füredről Almádiba tartó, a légtükrözés miatt különös formát öltő Baross gőzösről és három uszályáról

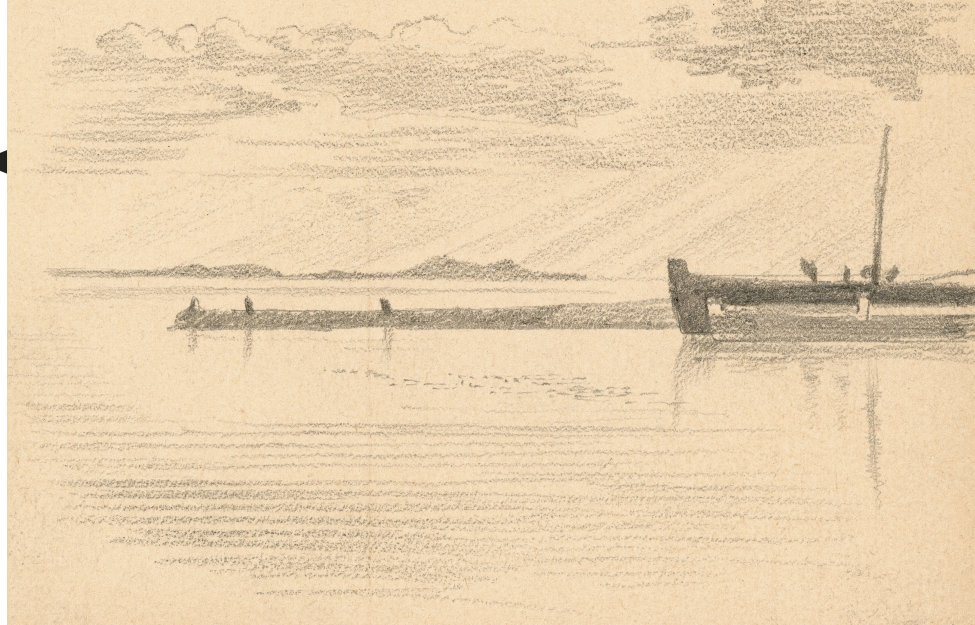

Gőzös átfestve

Akvarelljén, melyet Cholnoky a fenti, gyors vázlatképe alapján készített, még jobban látszik, hogy a „felemelés” egyben „kitakarás” is jelent. A megterhelt uszályoknak csak az orruk ér a tükrözés síkja fölé, a többi részük rejtve marad, ami még érdekesebb formát eredményez

Nyugalomban

Cholnoky Jenő ezt a rajzát 1896. augusztus 27-én, délután 5 órakor készítette a tihanyi rév közelében. A tó vize sima volt, visszatükröződött benne a komphajó és révkikötő mólója; a levegő pedig egészen tiszta, ezért látszódtak olyan jól a háttérben a boglári és fonyódi hegyek

Emelkedett állapotban

Közel egy hónap múlva, 1896. szeptember 21-én, délután négy órakor, Cholnoky ismét lerajzolta a boglári és fonyódi hegyeket a tihanyi rév mellől. A tó erősen hullámzott, az ég felhős volt. A hegyek erősen felemelve, tükörképükön pihentek. Szeptemberben egészen nagy különbség is lehet a víz és a levegő hőmérséklete között, ez eredményezte a rajzon megörökített, látványos légtükrözést is

„A leggyakoribb az a tüne-
mény, hogy a tóra kinyúló sötét
parti részletek vége mintegy fel-
emelkedik a levegőbe.” Ilyet ta-
pasztalt meg Cholnoky 1895.
szeptember 7-én, amikor Cso-
pokról Boglára tartott a Balaton
Bizottság kis petróleummotoros
hajóján. „Egész Tihany alatt végig
egy »Strandlinia« [egy másik part-
vonal] huzódott el a bámulatig
hűen imitálva. A Fehér partok
vége egészen kihegyesedett. A fü-
redi yachtok csodálatosan fel van-
nak emelve s egy felfordított ha-

sonmásan lebegnek. Udvari, Ör-
vényes, Akali tükörképük felett
lebegnek, de csak egy darabján,
azután azon alul egész szépen meg
lehet különböztetni a lanyhán
rengő víz hosszúra nyújtott tük-
rözését. Zánka alatt a ferdén partra
nyúló kultura határok egész fló-
derozás szerü parttá váltak a lég-
tükrözés folytán.”

A következő év őszén, 1896.
szeptember 25-én reggel az általa
is gyakran használt Baross gőzöst
pillantotta meg a tó közepe táján
úgy, hogy a tükrözés a hajó három

uszályát részben megduplázta,
részben kitakarta, egészen eredeti
formát kölcsönözve nekik.

A Balaton Bizottságnak a ti-
hanyi rév előtt volt egy áramlás-
méréshez használt bódéval ellátott
kis tutaja. Cholnoky – naplói
tanúsága szerint – olykor hosszú
órákat is eltöltött rajta, és bőven
jutott ideje rajzolni is. A Boglár
és Fonyód felé nyíló kilátásról
1896. augusztus 27-én, 28-án és
szeptember 21-én is készített váz-
latokat, összesen hatot. Ezek közül
négyen is megörökített délíbabot.

Más naplóját, leveleit bújni?
Még le is gépelni? Gyűjteményi anyagok
esetén ez egészen rendben van.
A Magyar Földrajzi Múzeum folyamatos
lehetőséget biztosít egyéni önkéntes vagy
iskolai közösségi szolgálatra online,
otthonról végezhető formában.

LEVICZKI ANITA
GEOGRÁFUS, MÚZEUMI ADAT-
TÁROS A MAGYAR FÖLDRAJZI
MÚZEUMBAN
WWW.FOLDRAJZIMUZEUM.HU